

Tahdosta riippumattoman erityishuollon moniammatillinen tutkimus ja lausunto / 2017

Eteva kuntayhtymä

Erityishuollon johtoryhmä 26.10.2017, päivitetty
20.5.2021

Johtoryhmä 29.11.2017

Sisältö

1 Yleisiä periaatteita.....	3
2 Tahdosta riippumattoman erityishuollon prosessi kehitysvammapsykiatrian toimintayksiköissä	4
3 Moniammatillisen työryhmän lausunnon otsikot	5
4 Moniammatillisen työryhmän lausunnon esitiedot	6
5 Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden arviot.....	7
5.1 Lähityön arvio.....	7
5.2 Lääkärin / psykiatrin arvio	7
5.3 Psykologin arvio	7
5.4 Sosiaalityön arvio	9
6 Johtopäätökset ja suositukset	11
7 Tutkittavan ja hänen edustajansa kuuleminen	12
8 Tahdosta riippumattoman erityishuollon lopettaminen	13

Tahdosta riippumattoman erityishuollon moniammatillinen arviointi ja lausunto

1 Yleisiä periaatteita

Tahdosta riippumattoman erityishuollon toimintaa ohjaa Kehitysvammalaki ja siihen tehdyt muutokset 10.6.2017. Tahdosta riippumattoman erityishuollon prosessi on Etevassa kuvattu 17.6.2016. Tahdosta riippumaton erityishuolto on voimakkain vallankäytön muoto ja rajoite, jota erityishuollon asiakkaan kohdalla voidaan toteuttaa. Tahdosta riippumattoman erityishuollon edellytykset ovat:

1. Henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia.
2. Henkilö todennäköisesti vakavasti vaarantaa terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta.
3. Henkilön hoitoa ja huolenpitoa ei voida järjestää muulla tavoin.

Lausunto on perusteltu kannanotto, ovatko edellytykset henkilön määräämiselle erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta olemassa. Lausunnosta ilmenee tutkittavan oma mielipide erityishuollon toteuttamisesta. Laki edellyttää moniammatillista arviointia. Etevassa arvioinnista tehdään moniammatillinen yhteislausunto, jossa on yhteiset esitiedot ja johtopäätökset osiot sekä ammattiryhmillä omat osiot.

2 Tahdosta riippumattoman erityishuollon prosessi kehitysvammapsykiatrian toimintayksiköissä

Etevan jäsenkuntien asiakkaiden tilanteesta tekee päätöksen Etevan erityishuollon johtoryhmä. Ulkokuntalaisten asiakkaiden tilanteesta tekee päätöksen heidän kotikuntansa erityishuoltopiirin erityishuollon johtoryhmä.

Kun tieto hakemuksesta saapuu tahdosta riippumattoman erityishuollon tutkimusjaksolle, kehitysvammapsykiatrian tulosityksikön johtaja yhdessä toimintayksiköiden johtajien kanssa päättää tutkimuspaikasta. Aluepäällikkö, palvelupäällikkö ja asiakasprosessivastaava suunnittelevat jakson aloittamisen ja asiakasprosessivastaava tiedottaa asiantuntijoita ja lähityötä.

- Asiakasprosessivastaava koordinoi arvioinnin, koonnin, lausunnon kirjaamisen ja asianosaisten kuulemisen aikataulutuksen.
- Sosiaalityöntekijä vastaa kutsujen lähettämisestä kuulemistilaisuuteen ja kuulemisista.
- Asiakasprosessivastaava vastaa lähityön lausuntoprosessista.
- Jokainen asiantuntija kirjaa oman osuutensa lausunnosta ammattikohtaiselle lehdelle ennen koontia.
- Lähityö kirjaa osuutensa Lifecaren ARV-lehden lausuntopohjaan.
- Koontiin ja johtopäätösten kirjaamiseen osallistuu lääkäri, sosiaalityöntekijä, psykologi ja lähityön nimetty edustaja. Kannanotto muodostetaan yhdessä, kirjaamisesta vastaa asiakasprosessivastaavan kanssa sovittu työntekijä.
- Asiakkaan tilanteesta käydään ennakoiden keskustelua moniammatillisessa työryhmässä, verkostopalaverissa ja tukitiimeissä. Asiakasprosessivastaava koordinoi moniammatillisen työryhmän aikataulutuksen siten, että se mahdollistaa asiakkaan tahdosta riippumattoman erityishuollon arvioinnin.
- Tahdosta riippumattoman hoidon alkaessa tai 6 kk:n arviointia tehdessä moniammatillinen arviointi kirjataan ARV-lehdelle omana lausuntona.
- Sosiaalityöntekijä vastaa lausunnon laatijoiden allekirjoitusten saamisesta ja asiakirjojen toimittamisesta erityishuollon johtoryhmän sihteerille. Allekirjoitukset voidaan hankkia skannaamalla asiakirja.
- Etevan ulkopuoliselle erityishuollon johtoryhmälle toimitetaan kuulemisasiakirjat kopioina, alkuperäiset säilytetään asiakaskansiossa.
- Tahdosta riippumattoman erityishuollon kriteerien täyttymistä arvioidaan jatkuvasti ja moniammatillisessa työryhmässä sovitusti tai aina tilanteen muuttuessa. Ks. kappale 8 ”Tahdosta riippumattoman erityishuollon lopettaminen.”
- Asiakasprosessivastaava vastaa tahdosta riippumattoman erityishuollon kriteerien arvioinnin aikataulun suunnittelemisesta yhdessä muun työryhmän kanssa.

3 Moniammatillisen työryhmän lausunnon otsikot

- Moniammatillisen työryhmän lausunto erityishuollon johtoryhmälle tahdosta riippumatonta erityishuoltoa koskevassa asiassa
- Tutkimusaika- ja paikka
- Tutkimuksen suorittanut työryhmä
- Lyhyt kuvaus tutkittavan tilanteesta, tahdosta riippumattoman erityishuollon tutkimusten käynnistäminen ja tutkimuksiin määrääminen
- Diagnoosit
- Esitiedot
 - o 1. Aikaisemmat esitiedot (yleensä pysyviä tietoja)
 - o 2. Tutkimusaikaa edeltävät n. 6 kk esitiedot
- Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden suorittama tutkimus
 - o Lähityön arvio
 - erotellaan havainnot tutkimusajalta ja havainnot sitä edeltävältä ajalta
 - o Lääkärin arvio
 - erotellaan havainnot tutkimusajalta ja havainnot sitä edeltävältä ajalta
 - o Psykologin arvio
 - erotellaan havainnot tutkimusajalta ja havainnot sitä edeltävältä ajalta
 - o Sosiaalityöntekijän arvio
 - erotellaan havainnot tutkimusajalta ja havainnot sitä edeltävältä ajalta
 - o START- arvio
- Johtopäätökset ja suositukset
- Allekirjoitukset
- Jakelu

4 Moniammatillisen työryhmän lausunnon esitiedot

Lähityön edustaja kirjaa lausunnon alkuun esitiedot, joita muut asiantuntijat täydentävät ammattialansa tiedoilla. Esitietoja ja taustatekijöitä ei kirjata erikseen asiantuntijoiden osuuksissa. Lähityö aloittaa esitietojen kirjaamisen ja muut täydentävät tarpeen mukaan. Esitietojen tulee olla käytettävissä, kun asiantuntijaosuudet kirjataan.

Esitietoja ovat: perustiedot, diagnoosit, tutkittavalle tehty erityishuolto-ohjelma, edunvalvonta, henkilön mahdollinen vajaavaltaisuus, asuminen, työ- ja päivätoiminta, muut palvelut. Sosiaalityöntekijä tarvittaessa täydentää kirjauksessaan asiakkaan aiempia palveluja ja niiden riittävyttä koskevia tietoja. Keskeiset elämänvaiheet, sairaudet ja tutkimukset. Erityisesti tärkeä todeta tutkittavan kehitysvammaisuus tai muu kognitiivisen toimintakyvyn alenema. Psykologi täydentää ja tarkentaa näitä tietoja aiempien tutkimusten valossa. Kuvataan myös muut olennaiset tutkimus- ja hoitokontaktit sekä niiden tulokset.

Esitiedoissa erotellaan omiksi kappaleikseen

1. Aikaisemmat esitiedot (yleensä pysyviä tietoja)
2. Tutkimusaikaa edeltävät n. 6 kk esitiedot

Esitiedoissa kuvataan tilanteeseen johtanut historia esim. oireilun voimistuminen, aggressiivisuuden ilmeneminen tms. Kirjataan tapahtumat välittömästi ennen yksikköön saapumista esim. yksikössä tapahtuneen kriisitilanteen kuvaus, käynti terveyskeskuksessa tai päivystyksessä, lähete tai palvelupyyntö Etevaan. Tärkeä kuvata, mikä tilanne tai tapahtuma on johtanut tahdosta riippumattoman erityishuollon tarpeen arviointiin. Sosiaalityöntekijä täydentää tarvittaessa näitä tietoja kirjauksessaan ja tarkistaa niitä tarvittaessa hakemuksen tehneeltä taholta.

5 Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden arviot

5.1 Lähityön arvio

Kuvataan tutkittavan käyttäytymistä, olemusta, vuorovaikutusta, psyykkistä tilaa ja kommunikointia arkisissa tilanteissa mm. tunnetilojen vaihtelu, aggressiivisuus, kontaktissa oleminen. Lähityön huomiot voivat tuoda lisää tietoa mm. siitä, miten henkilö pystyy toimimaan ryhmässä ja huolehtimaan itsestään arjessa.

Kirjataan myös tutkimusaikana käytetyt itsemääräämisoikeuden tukemisen ja edistämisen keinot sekä käytetyt rajoitustoimenpiteet.

Erotellaan havainnot tutkimusajalta ja havainnot sitä edeltävältä ajalta

5.2 Lääkärin / psykiatrin arvio

Tiedot tapaamisajoista (pvm), käytetyistä tiedonkeruumenetelmistä ym.

Kirjaus tutkittavan tapaamisesta (vaikutelma kehitystasosta, kontakti, keskittyminen, mieliala, ahdistuneisuus, psykoottisuus, pakko-oireet, aggressiiviset ja itsetuhoiset ajatukset, tutkittavan näkemys erityishuollon tai muun hoidon tarpeesta ja järjestämistavasta jne.)

Yhteenveto asiakkaan tilanteesta ennen tutkimusjaksoa ja tutkimusjakson aikana lääkärin näkökulmasta.

Mahdollisten arviointilomakkeiden yhteenveto

Psykiatriset ja muut lääketieteelliset johtopäätökset

Mahdollinen tutkimus- ja hoitosuunnitelma

Lääkärin näkemys siitä, ovatko laissa määritellyt edellytykset tutkittavan määräämiselle erityishuoltoon toimintayksikköön tahdosta riippumatta olemassa

- Henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia.
- Henkilö todennäköisesti vakavasti vaarantaa terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta.
- Henkilön hoitoa ja huolenpitoa ei voida järjestää muulla tavoin.

5.3 Psykologin arvio

Psykologin arviossa kuvataan tutkittavaa ja kysymyksen asettelun kannalta olennaisia psykologisia ilmiöitä, ei menetelmiä tai psykologin toimintaa tutkimustilanteessa. Psykologi arvioi, montako tapaamiskertaa tarvitaan, jotta kontaktin luominen onnistuu, tutkittavat ovat arvioprosessiin tullessaan poikkeuksetta kriisitilanteessa.

Arvio sisältää yhteenvedon, jossa erotellaan asiakkaan tilanne ennen tutkimusjaksoa ja tutkimusjakson aikana.

Psykologin näkemys siitä, ovatko laissa määritellyt edellytykset tutkittavan määräämiselle erityishuoltoon toimintayksikköön tahdosta riippumatta olemassa.

Psykologin arvion rakenne:

- Tiedot psykologin tapaamisista:

- o kuka on tavannut ja tapaamisajat (pvm)

- Tiedonkeruumenetelmät:

- o Psykologin haastattelut ja havainnointi ja/tai asiakirjatiedot
- o Kognitiivisen tason tutkimusmenetelmät, jos tutkimuksia on ollut perusteltua tehdä esim. WAIS IV
- o Psykkisen tilan arviomenetelmät esim. BDI-II, BAI, SCL-90. Kuvatuen käyttö voi olla hyödyllistä, lähityö voi täyttää lomakkeita tutkittavan kanssa psykologin ohjeiden mukaan.

- Esitiedot:

- o Esitietoja ei kirjata erikseen vaan psykologi täydentää yhteistä Esitietoa-osuutta arvion kannalta olennaisella tiedolla, esim. aiemmat psykologin tutkimustulokset sekä niissä ilmenneet taustatekijät ja kehityshistoria.

- Kyky tehdä hoitoa ja huolenpito koskevia ratkaisuja:

- o Kuvataan tutkittavan kykyä tehdä hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja, säädellä käyttäytymistä ja ymmärtää käyttäytymisensä seurauksia. Selvitetään (usein asiakirjatietojen perusteella) tutkittavan kehitysvammaisuudesta ja sen asteesta tai muusta kognitiivisen toimintakyvyn alenemasta. Jos nämä ovat esitiedoissa tai lääkärin osuudessa, voidaan viitata aiempiin tutkimuksiin ja vahvistaa psykologin tapaamisissa syntyneillä havainnoilla. Aiempiin tutkimuksiin viitattaessa kuvataan olennaiset muutokset. Jos varmaa tietoa kehitysvammaisuudesta tai muusta kognitiivisen toimintakyvyn alenemasta ei ole, voidaan harkita kognitiivisen tason tutkimista. Kriisitilanteissa se harvoin onnistuu luotettavasti.

- Psykkinen tila ja riski terveyden tai turvallisuuden vaarantamiseen:

- o Kuvataan havainnot ja perustelut tutkittavan oman taikka muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden vakavasta vaarantamisesta. Raportoidaan psyykkiseen tilaan liittyvät aiemmat tutkimustulokset ja tapaamisissa syntyneet havainnot.
- o Selvitetään tutkittavan psyykinen tila. Psykiatristen ja neuropsykiatristen tekijöiden selvittäminen voi toteutua yhdessä psykiatrin kanssa, jolloin sovitaan, mihin osuuteen kirjataan. Esim. masennusoireet, ahdistuneisuus, psykoottisuus, muu psyykinen oireilu, erityisesti itsen, muihin tai ympäristöön kohdistuvat aggressiiviset ajatukset, puheet ja teot, aggressiivinen käyttäytymien haastattelu-tilanteessa on syytä kirjata huolellisesti.

- Kyky mielipiteen ilmaisuun ja suhtautuminen tahdosta riippumattomaan hoitoon:

- o Kuvataan tutkittavan käyttäytymisestä tutkimusjakson aikana sekä psykologin tapaamisten, haastattelujen ja havainnointien aikana. Arvioidaan, minkälainen on tutkittavan kyky tulla kontaktiin, hänen vuorovaikutustapansa, keskittymiskykyä,

ajattelun loogisuus, jäsennyskyky. Kuvataan myös tutkittavan kykyä oman tilanteen, käyttäytymisen ja oireilun ymmärtämiseen verrattuna muualta saatuihin tietoihin, ”oiretietoisuus”.

- Kuvataan tutkittavan suhtautumista tahdosta riippumattoman erityishuollon ja itsemääräämisoikeuteen kohdistuvaan rajoittamiseen. Mitä tutkittava itse ajattelee erityishuollon tarpeellisuudesta ja sen vapaaehtoisuudesta, onko ajatuksia tai pyrkimyksiä lähteä yksiköstä jne.

5.4 Sosiaalityön arvio

Tiedonkeruumenetelminä tutkittavan haastattelu (1-2 krt, mikä voi tapahtua myös toisen asiantuntijan kanssa, mikäli se on tutkittavan edun mukaista), asiakastietoihin tutustuminen, tarvittaessa lähi-ihmisten esim. kunnan sosiaalityöntekijän haastattelu.

Arvio sisältää yhteenvedon, jossa erotellaan asiakkaan tilanne ennen tutkimusjaksoa ja tutkimusjakson aikana.

Sosiaalityöntekijä ottaa kantaa tahdosta riippumattoman hoidon edellytysten täyttymiseen sosiaalityöntekijän tiedon valossa ja perustelee kannanoton asiakirjoista ja haastatteluista saamallaan tiedoilla.

Sosiaalityöntekijän arvion rakenne:

- **Tiedot sosiaalityöntekijän tapaamisista**
 - Kuka on tavannut, kenen kanssa ja tapaamisajat
- **Tiedonkeruumenetelmät:**
 - Asiakastietoihin tutustuminen
 - Tutkittavan haastattelut
- **Esitiedot:**
 - Esitietoja ei kirjata erikseen sosiaalityöntekijän osuudessa. Sosiaalityöntekijä täydentää yhteistä eEsitietoa-osuutta sosiaalityöntekijän arvion kannalta olennaisella tiedolla esim.
 - tieto tutkittavalle laaditusta erityishuolto-ohjelmasta
 - tieto mahdollisesta edunvalvonnasta tai vajaavaltaisuudesta
 - tutkittavan elämäntilanne ja palvelut ennen tutkimukseen määrittämistä ja arvio palvelujen riittävydestä, mikä on tuentarpeen ja saadun tuen suhde
 - tutkittavan sosiaalisen verkoston ja tilanteen kuvaus
 - tutkittavan taloudellinen tilanne
- **Kyky tehdä hoitoa ja huolenpitoa koskevia ratkaisuja**
 - Sosiaalityöntekijä kuvaa, miten tutkittavan mahdollinen alentunut kyky tehdä ko. ratkaisuja on saatujen tietojen perusteella näkynyt tai näkyy hänen toiminnassaan.

- **Riski oman tai toisen henkilön turvallisuuden tai terveyden vaarantumiselle**
 - Kuvataan, onko tutkittava vakavasti vaarantanut ja onko todennäköistä, että hän vakavasti vaarantaa oman tai toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden. Kuvataan, millä tavalla hän on juuri ennen tutkimuksen alkamista vaarantanut tai tällä hetkellä vaarantaa oman tai toisen henkilön turvallisuuden tai terveyden esim. itseen, muihin tai ympäristöön kohdistuvat aggressiiviset ajatukset, puheet ja teot.

- **Tarvittavan erityishuollon järjestäminen ja henkilön suhtautuminen tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon**
 - Kuvataan tutkittavan omaa näkemystä erityishuollon ja tuen tarpeestaan sekä mielipide tahdosta riippumattoman erityishuollosta. Otetaan kantaa tutkittavan erityishuollon tarpeeseen ja mahdollisuuteen järjestää se vapaaehtoisuuteen perustuen sekä tutkittavan mahdollisiin suunnitelmiin yksiköstä poistumisesta.
 - Kuvataan, miten tutkittavan osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta on tuettu.

6 Johtopäätökset ja suositukset

Asiakasprosessivastaava on sopinut asiantuntijoiden kanssa tutkimusprosessin alussa, kuka vastaa johtopäätösten ja suositusten kokoamisesta ja kirjaamisesta. Havainnoilla ja tutkimustuloksilla perustellut kannanotot lain vaatimiin edellytyksiin:

Esille on selkeästi tultava

- 1) Tutkittavan kykenemättömyys tehdä hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja ja ymmärtää käyttäytymisensä seurauksia
- 2) Todennäköinen vakava vaara tutkittavan itsensä tai muiden terveydelle tai turvallisuudelle ilman erityishuoltoa.
- 3) Miksi ei erityishuoltoa pystytä järjestämään muulla tavalla? Tutkittavan näkemys erityishuollon tarpeesta.

Johtopäätöksissä kuvataan riittävästi, mihin johtopäätökset perustuvat. Kuvataan millä tavalla henkilö on kykenemätön tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja ja ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia. Kuvataan, millä tavalla henkilö vaarantaa terveyttään tai turvallisuttaan tai muiden henkilöiden terveyttä ja turvallisuutta ja miksi erityishuoltoa ei pystytä järjestämään muulla tavalla.

7 Tutkittavan ja hänen edustajansa kuuleminen

- Sosiaalityöntekijä vastaa siitä, että kutsut kuulemistilaisuuksiin lähetetään mahdollisimman pian, kun lausunnon valmistumisen ajankohta on tiedossa
- Tutkittavan ja mahdollisten muiden asianosaisten kuulemiset suoritetaan, kun moniammatillisen työryhmän lausunto on valmis; tutkittavasta riippuen kuulemistilaisuudessa lausunto annetaan hänelle luettavaksi tai se luetaan hänelle tai kerrotaan pääkohdat lausunnosta ja johtopäätökset. Kuulemistilaisuudessa voi tarvittaessa hyödyntää puhetta tukevia tai korvaavia menetelmiä, esimerkiksi kuvia.
- Edunvalvoja tai sen puuttuessa tutkittavan palvelujen suunnitteluun osallistuvan omaisen kuuleminen voidaan toteuttaa tapaamisessa yksikössä tai puhelimitse
- Kuulemistilaisuudesta laaditaan kuulemiskertomukset (valmis lomakepohja)
- Kuulemisista vastaa sosiaalityöntekijä ja kuulemistilaisuudessa on hänen lisäksi toinen työntekijä

8 Tahdosta riippumattoman erityishuollon lopettaminen

Tahdosta riippumattoman erityishuollon kriteerien täyttymistä arvioidaan jatkuvasti ja moniammatillisessa työryhmässä varmistetaan viikottain, että jatkuva seuranta ja arviointi on toteutunut. Arviointi kirjataan työryhmäpalaveri-muistioon Tahdosta riippumattoman erityishuollon arviointi- otsakkeen alle Lifecaren ARV-lehdelle.

Moniammatillinen työryhmä arvioi tahdosta riippumattoman erityishuollon lopettamisen edellytyksiä ja laatii yhteisen lausunnon, joka on selkeä ja perusteltu kannanotto siihen, täytyvätkö tahdosta riippumattoman erityishuollon edellytykset asiakkaan kohdalla vai ei.

Kun tahdosta riippumattoman erityishuollon edellytykset eivät enää täyty tulee erityishuollon johtoryhmän heti tehdä päätös tahdosta riippumattoman erityishuollon lopettamisesta.

Työryhmä sopii yhteisen arvioinnin jälkeen aikataulutuksen lausunnon kirjaamisesta tahdosta riippumattoman erityishuollon lopettamisesta erityishuollon johtoryhmälle. Asiakasprosessivastaava vastaa lähityön lausuntoprosessista.

Lausunnon otsikot:

- Moniammatillisen työryhmän lausunto erityishuollon johtoryhmälle tahdosta riippumattomasta erityishuollosta koskevassa asiassa
- Lausunnon laatijat; lääkäri, sosiaalityöntekijä, psykologi ja lähityö
- Lyhyesti esitiedot
- Lyhyt asiakkaan nykytilanteen kuvaus ja perustelut tahdosta riippumattoman erityishuollon edellytysten puuttumiseen. Asiakkaan jatkosuunnitelma.
- Johtopäätökset ja suositukset
- Allekirjoitukset (lääkäri, sosiaalityöntekijä, psykologi)
- Jakelu

Toimintaohjeen valmistelun ovat toteuttaneet

- Anna-Elina Leskelä-Ranta, johtava psykologi
- Carina Lusikka, johtava sosiaalityöntekijä
- Riikka Ahtila, Hämeenlinnan kehitysvammapsykiatrian toimintayksikön palvelupäällikkö
- Lumikukka Sodaca, ylilääkäri
- Etevan erityishuollon johtoryhmä

ETEVA

Karhukuja 1
PL 43
04600 Mäntsälä

Puh. 020 692 100
etunimi.sukunimi@eteva.fi
www.eteva.fi

Y-tunnus
0203300-9